
Jovana Anđelković, Željka Oparnica i
Jovana Popović

Analiza prijava ratne štete Mesnog narodnog odbora Rebelj 1945-1946. godine

Ovaj rad se bavi analizom prijava ratne štete posle Drugog svetskog rata na teritoriji Mesnog narodnog odbora (MNO) Rebelj. Prijava ratne štete MNO predstavlja deo arhivske građe o ratnoj šteti načinjenoj tokom Drugog svetskog rata u valjevskom kraju. MNO Rebelj brojao je 489 prijava, koje su se sastojale iz tri obrasca. Cilj istraživanja bilo je i detaljno predstavljanje strukture stanovništva posle rata, kao i stvaranje slike o potrebama prosečnog seljaka valjevskog kraja. Istraživanje je rađeno kvantitativnom analizom arhivske građe.

Uvod

Zanimanje za društvenu istoriju i njeno podrobnije istraživanje napredovalo je početkom 20. veka kada su istoričari počeli da se bave ispitivanjem zajednica i društava. Ova promena otvorila je vrata novim pristupima u istorijskoj nauci, između ostalog i kvantitativnoj istoriji. Novi metod istraživanja daje uvid u brojčano stanje određene materije i omogućava donošenje preciznijih zaključaka u oblasti kako društvene tako i ekonomske istorije (Toš 2008).

Istraživanje jednog segmenta lokalne društvene istorije, u ovom slučaju prijava ratne štete u Valjevskom kraju, uz pomoć kvantitativne istorije može prikazati manje poznate činjenice, ukazati na određene socijalne odnose i kao zaključak imati opštu sliku stanovnika ovog kraja u jednom periodu.

Materijal i metod

Prijave ratne štete Mesnog narodnog odbora u Rebelju predstavljaju deo arhivske građe o ratnoj šteti pričinjenoj tokom Drugog svetskog rata u Valjevskom kraju koje pripadaju građi pet fondova organa uprave, odnosno sreskim narodnim odborima (SNO) Valjeva, Valjevske Kamenice, Mionice, Uba i Ljiga. Za sve srezove ukupno postoji 131 arhivska kutija, a svaka kutija u proseku sadrži 200 prijava ratne štete (Radić 2007).

Nakon Drugog svetskog rata, pri Predsedništvu Narodne vlade Srbije formirana je 1945. godine Zemaljska komisija za ratnu štetu. Podatke o ratnoj šteti prikupljali su srezovi i obrađivali su ih sreske komisije za ratnu štetu, a potom su ih dostavljali mesnim narodnim odborima (MNO). Okružni narodni odbor u Valjevu je obuhvatio grad Valjevo i pomenutih pet srezova. Sreski narodni odbor Valjevo se sastojao od grada Valjeva i 55 MNO, od kojih je jedan i MNO Rebelj (Radić 2007).

Arhivska kutija MNO Rebelja sadrži 487 prijava ratne štete. Prijave ratne štete složene su po azbučnom redu podnosilaca prijave. Ratnu štetu su stanovnici Rebelja mogli da prijave preko tačno utvrđenih obrazaca propisanih na osnovu Uredbe o osnivanju Državne komisije za ratnu štetu i Pravilnika o prijavljivanju i utvrđivanju ratne štete, donetih u junu 1945. godine. Na osnovu Uredbe i Pravilnika prijava se sastojala iz tri obrasca:

Jovana Anđelković (1991), Beograd, Rudnička 9/4, učenica 3. razreda Filološke gimnazije u Beogradu

Željka Oparnica (1991), Sombor, Prote Mateje Nenadovića 28/30, učenica 3. razreda Karlovačke gimnazije

Jovana Popović (1991), Beograd, Cerska 129, učenica 3. razreda Filološke gimnazije u Beogradu

Obrazac 1 – Podosilac prijave (prezime, očevo ime, ime, zanimanje, stalno boravište i ko prijavljuje štetu-oštećenik, naslednik, staralac, skrbnik, zastupnik oštećenog); podaci o oštećeniku (prezime, ime očevo, ime, godine starosti, zanimanje, stalno boravište, narodnost, koji se podaci i obrasci prilažu, datum, primedbe); potvrda o učinjenoj prijavi ratne štete, zaključak i obrazloženje.

Obrazac 2 – Odnosi se na povredu nad ljudima i ljudskim životima i sadrži šest kategorija-povreda zdravlja i tela, povreda polnog integriteta, povreda dostojanstva i časti, lišenje slobode, pljačka radne snage, šteta zbog oskudice.

Obrazac 3 – šteta na imovini i imovinskim pravima: zgrade, zemljišta, šume, stoka, žitarice, poljoprivredne mašine, sprave i alatke, vozila, pokućstvo i nameštaj, roba, gotov novac, hartije od vrednosti, imovinska prava, ostala nepokretna i pokretna imovina.

Ovaj rad se bavi analizom podataka iz prijave ratne štete MNO Rebelj. Predstavljeni su gubici stanovnika tadašnje rebeljske opštine tokom Drugog svetskog rata i prikazano je koliko je ljudi prijavilo štetu, njihova polna, etnička, starosna i socijalna struktura, koliko im je uništeno kuća, koliko materijala im je potrebno za obnovu istih, koliko je oduzeto žita, masti, rakije, stoke, uništeno robe i, na kraju, koliko je ljudskih života nastradalo.

Podaci iz prijava MNO Rebelj su unošeni u statistički program gde je napravljena baza sa varijablama koje odgovaraju podacima koji su traženi u prijavama. Program je omogućio statističku obradu ovih podataka, pri čemu je korišćena deskriptivna statistička analiza. Uzorak koji je korišćen, u ovom slučaju populacija MNO Rebelj koja je popunjavala prijave ratne štete, ipak nije dovoljna za dublju socijalnu i imovinsku analizu samog sela, jer se nije radila uporedna analiza sa podacima pre i nakon Drugog svetskog rata.

Obradene prijave ratne štete (njih 487), kao osnovni istorijski izvori korišćeni u istraživanju predstavljaju građu Međuopštinskog istorijskog arhiva u Valjevu (MIAV-a) i to fonda A.1.5.18. za period 1945-1946.

Polna, starosna i etnička struktura

U 487 prijava, od ukupno 489, prijavljen je pol, s tim da se u preostale dve radi o Vujinovačkoj i Gračaničkoj crkvi, koje su posebno analizirane. Muškaraca, kojih je prijavljeno 453 (93%), ima 13

puta više od žena, koje su podnele 34 prijave (7%). Najveći broj oštećenika, 477 (98%), samo je prijavilo ratnu štetu. Međutim, 6 prijava podneli su pravni zastupnici što je slučaj i sa pomenutim crkvama. Ukoliko je oštećenik bio previše mlad, star ili iz nekog drugog razloga onemogućen da podnese prijavu, to bi umesto njega učinili naslednici, odnosno staratelji. Tako je Đurišić (Novaka) Nikolu, koji je u trenutku podnošenja prijave imao 13 godina, prijavio staratelj, Đurišić (Dragića) Velimir. Isto tako je devedesetogodišnjaka, Đorđević (Milovana) Tomu, prijavila kćerka, Tomić-Đurđević (Tome) Cveta.

Ova dva primera ujedno predstavljaju gornju i donju starosnu granicu oštećenika. Dakle, između 13 i 90 godina, 32 (6.4%) prijavljena imala su 45 godina; slede četrdesetogodišnjaci, kojih je bilo 28 (5.6%), dok je tridesetpetogodišnjaka bilo 21 (4.2%). U ovom starosnom intervalu (od 35 do 45 godina) bilo je 175 ljudi (36%), dok je u grupi preko 45 dokumentovano 232 (47,83). Najmanje prijavljenih pripada grupi do 35 godina, gde ih ima 78 (16%). Prosek godina svih prijavljenih u okviru Mesnog narodnog odbora Rebelj jeste 46. Posebna starosna struktura može se napraviti na osnovu delatnosti oštećenika. Prosečna starost zemljoradnika je 47 godine, dok je prosek godina prijavljenih koji se ne bave poljoprivredom 43 godine. Među ženama ima najviše domaćica, čija je prosečna starost 47 godina, dok su zemljoradnice u proseku 5 godina mlađe (42 godine). Iako zemljoradnja dominira u svim starosnim kategorijama, najmlađi oštećenik koji se njome nije bavio, Vuković (Milutina) Manojlo, imao je 19 godina i prijavljen je kao đak niže poljoprivredne škole, a najstarija bila je domaćica, Radojčić (Stevana) Vasilija, sa 80 godina.

U domenu etničke strukture Mesnog narodnog odbora Rebelj, najveću zastupljenost ima srpska nacionalnost. Kao Srbin, tj. Srпкиnja, izjasnilo se 483 oštećenika, što predstavlja 99% prijavljenih. U manjoj meri javljaju se prijave u kojima se navodi i srpska i jugoslovenska nacionalnost (jedna, 0.2%) odnosno samo jugoslovenska (takođe 0.2%), što implicira da je ideja jugoslovenstva u ovom kraju bila ili nedovoljno razvijena, ili je tek bila u razvoju.

Zanimanja oštećenika i podnosilaca prijave štete

Među raznim delatnostima kojima su se oštećenici bavili, ubedljivo prednjači zemljoradnja, kojom se bavilo njih 446, odnosno 92%. Domaćice su

činile 5% (25) prijavljene populacije. Ostalih 15 (8%) bili su zanatlije – zidar, pekar, kovač; činovnici – učitelj, narednik, podoficir, blagajnik opštine rebeljske, dva sveštenika, jedan đak niže poljoprivredne škole i uslužni delatnici – trgovci i kafedžije. Posebno treba naglasiti da su mnogi oštećenici pored svog osnovnog zanimanja naveli i zemljoradnju. Na primer, Stanačić (Manojla) Živko, po profesiji blagajnik, pored svoje činovničke plate obrađivao je zemlju. Ovo implicira da je poljoprivreda bila najbitnija delatnost u rebeljskom kraju, i da su mnogi u njoj videli dodatni izvor prihoda.

Znatan deo oštećenika ženskog pola, čak 84%, bile su domaćice. Primer da su ovo zanimanje, koje je podrazumevalo brigu o kući i porodici, kombinovale sa drugim profesijama jeste Jovanović (Mihaela) Živka, koja je ujedno bila i kafedžinka.

Jedinstven slučaj u dokumentaciji čitavog Mesnog narodnog odbora Rebelj, jeste Branković (Dragića) Milinko, koji se deklarirao po profesiji kao „Jugosloven, ali neradnik“. Osim toga što je eventualnu narodnost pomešao sa zanimanjem, nije sasvim jasno da li je bio kvalifikovan da radi bilo kakvu vrstu posla, ili je jednostavno bio nezaposlen.

Tabela 1. Delatnost podnosioca prijave

Delatnost	Broj prijavljenih	Procenat
Zemljoradnik	446	91.77
Domaćica	25	5.14
Činovnik	5	1.03
Uslužne delatnosti	3	0.62
Zanatlija	3	0.62
Sveštenik	2	0.41
Đak	1	0.21
Neradnik	1	0.21

Ratna šteta na imovini i imovinskim pravima

Manufaktura i pokućstvo na selu

Kako je rat doneo velike materijalne gubitke, ne iznenađuje što je 436 (90%) oštećenika prijavilo štetu obrascem broj 3, koji se odnosio na privatnu svojinu. Budući da se radi o ruralnom predelu, najveća šteta učinjena je na građevinama seoskog

tipa, dok su gradski objekti stradali u znatno manjem broju. Od 53 seoske zgrade, koje se pominju u 21 prijavi, 13 osoba prijavilo je po jednu zgradu, troje po dve, a Božić (Radovana) Despot iz Brezovica, čak 17 zgrada. Sa druge strane, šteta je dokumentovana samo na 2 gradske građevine, prijavljene od strane Kovačević (Radosava) Velimira iz sela Tubravić.

Tabela 2. Uništene i oštećene zgrade

Zgrade	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Prosek po podnosiocu prijave	Ukupno
Seoske	21	2.52	53
Gradske	1	2.00	2

U cilju obnove porušenih ili oštećenih zgrada, oštećenici su od komisije za ratnu štetu potraživali i različite građevinske materijale. U najvećoj meri to su cigla (traženo je ukupno 62000, tj. u proseku 31000 komada), crep (ukupno 13717, u proseku 2286) i kreč (ukupno 5900, u proseku 1475 kg). Za razliku od kamena i čelika, koji su traženi u minimalnim količinama, u prijavama su se često nalazili i staklo i drvena građa, koji su bili preko potrebni radi popravke razbijenih vrata i prozora, kako je navođeno.

Budući da je u ratu stradalo zemljište sa različitim biljnim kulturama, u prijavnoj dokumentaciji mogu se naći zahtevi za refundiranje tih gubitaka. Dok nije bilo štete na vinogradima, 10 (2.0%) zemljoposjednika prijavilo je 292 uništena voćnjaka. Osim toga, konstatovana je šteta na 310 ari zemljišta (livade, polja, itd.), koju je prijavilo 8 ljudi.

Tabela 3. Zemljište

Zemljište	Broj prijava	Ukupno	Prosek po podnosiocu
Voćnjaci	10	292	29
Ostalo zemljište	8	310	38
Vinogradi	0	0	0

Kao neophodna sirovina za gradnju i ogrev, drvo je masovno rekvirirano za vreme rata, što je dovelo do velike potražnje istog u posleratnom periodu.

Tabela 4. Materijali i radni dani potrebni za obnovu zgrada

Materijal i radni dani potrebni za obnovu zgrada	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Minimalna prijavljena vrednost	Maksimalna prijavljena vrednost	Ukupno	Prosek po podnosiocu prijave
Drvena građa	13	1	60	280	16
Radnih dana	11	10	600	1830	166
Staklo	7	2	25	87	12
Crep	6	100	5000	13717	2286
Gvožđe	5	5	100	195	39
Kreč (kg)	4	100	5000	5900	1475
Kamen (m ³)	3	5	100	115	38
Cement (kg)	3	20	500	720	240
Cigla (kom)	2	12 000	50 0000	62 000	31 000
Ostali materijali	2	4	50	54	27
Čelik	1	5	5	5	5

Drvo za građu prijavilo je 115 (24%), a za ogrev 379 (78%) ljudi. U kubnim metrima, kako je izraženo u formularu, ukupno je prijavljeno preko 26 hiljada kubnih metara drveta za građu i preko 10 hiljada za ogrev.

Tabela 5. Drvo u m³

Drveni materijal	Broj prijava	Ukupno	Prosek po podnosiocu
Drvo za ogrev	379	10332	27
Drvo za građu	115	26165	227

Životne namirnice i stoka

Iako su se najintenzivnije bavili zemljoradnjom, kod stanovništva ovog područja i stočarstvo je bilo zastupljeno. Ovo se da zaključiti na osnovu spiskova konfiskovane i uništene stoke – konja, rogate marve, svinja, ovaca, kokošaka i ostalih domaćih životinja. Najređe i u najmanjem broju prijavljivani su konji (ukupno 70), od strane svega 50 (10%) ljudi. Najviše konja u pojedinačnim prijavama bilo je 4, što je razumljivo ukoliko se ima na umu da je konj najvrednija domaća životinja. Rogatu marvu, 1857 grla, prijavilo je 353 ljudi (72%). Objašnjenje za ovu

Tabela 6. Domaće životinje i živina

Domaće životinje i živina	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Minimalna prijavljena vrednost	Maksimalna prijavljena vrednost	Ukupno	Prosek po podnosiocu prijave
Ovce i koze (grla)	387	1	150	5094	13
Rogata marva (grla)	353	1	780	1857	5
Kokoške (kom.)	288	1	70	4069	14
Svinje (grla)	272	1	20	699	2
Konji (grla)	50	1	4	70	1
Ostala stoka (grla)	30	3	600	1552	51
Svinje (kg)	8	1	250	633	79
Ovce i koze (kg)	5	5	600	1220	244
Rogata marva (kg)	4	1	3600	4956	1239

Tabela 7. Žitarice u kilogramima

Žitarice	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Minimalna prijavljena vrednost	Maksimalna prijavljena vrednost	Ukupno	Prosek po podnosiocu prijave
Pšenica	415	5	10000	313 282	754
Kukuruz	412	2	15000	362 759	880
Stočna hrana	387	2	25000	920 753	2379
Ostale žitarice	175	10	6000	84 600	483
Industrijsko bilje	11	10	1500	3 605	327

Tabela 8. Životne namirnice

Životne namirnice	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Minimalna prijavljena vrednost	Maksimalna prijavljena vrednost	Ukupno	Prosek po podnosiocu prijave
Krompir (kg)	322	20	5000	173020	537
Rakija (L)	331	4	7000	95378	288
Jaja (kom.)	135	30	1000	32560	241
Pasulj (kg)	323	5	3000	59495	184
Crni luk (kg)	9	10	500	1220	135
Mleko (L)	11	10	300	980	89
Sir (kg)	347	2	1000	28695	82
Slanina (kg)	356	2	900	18034	50
Kajmak (kg)	347	2	1000	13047	37
Mast (kg)	213	2	350	6820	32
Vino (L)	0	0	0	0	0

brojku je u zastupljenosti zemljoradnje u ovom kraju, budući da je rogata marva predstavljala osnov za obradu zemlje. Ipak, najbrojnije su ovce i koze, kojih je prijavljeno 5094 i kokoške, 4069 komada.

Od žitarica najviše je prijavljivano pšenice, kukuruza, uopšte žitarica i stočne hrane, a registrovane su i manje količine industrijskog bilja. Najveći broj ljudi prijavljivao je po 500 kilograma pšenice (87, odnosno 18%), a najveću količinu prijavio je Živković (Vladislava) Miloje iz Rovni – 10000 kilograma. Slično je i sa kukuruzom – količina od 500 kilograma isto je najčešća, dok je maksimum 15000. U prijavama u kojima je bilo pšenice, uglavnom je bilo i kukuruza. Svega 3 čoveka (od 415 ukupno) koja su prijavila pšenicu nisu prijavila kukuruz, što znači da su se ove kulture često gajile zajedno. Industrijsko bilje se generalno retko kultivisalo, budući da prijave ne beleže više od 300 kilograma po osobi.

U skladu sa podnebljem koje se analizira, ne čudi što su među najčešće navodnim artiklima namirnice poput pasulja, krompira, slanine, rakije, kajmaka, sira i jaja. Najviše podnosilaca (68, tj. 14%) prijavilo je 500 kilograma krompira, dok je najčešća cifra (127, tj. 26%) za pasulj bila 100. Ipak, gornje vrednosti količina ovih artikala daleko prevazilaze prosek – Naumović (Tome) Andrija prijavio je 3000 kilograma pasulja, dok je Pantelić (Jevte) Milosav, takođe iz Rebelja, potražio 5 tona krompira. Iako je 58 ljudi tražilo 20 kilograma slanine, Đukić (Jeremije) Dragić prijavio je čak 900 kilograma. Posle krompira, u najvećem broju prijavljivana je rakija (95 378 L). Interesantno je da drugih alkoholnih pića, poput vina, nema među prijavljenim proizvodima. Uprkos značajnoj količini rogata marve, mleka ima svega 980 litara, u 11 prijava.

Alati i mehanizacija

U podneblju u kome poljoprivreda predstavlja osnovnu delatnost stanovništva od velikog je značaja adekvatan alat i mehanizacija. Ipak, sudeći po prijavama ratne štete, vidi se da su seljaci uglavnom koristili plugove, kojih je prijavljeno 4, kao i ostale sitnije mašine, kojih ima 13 na spisku. Među vlasnicima ovih mašina ističe se Babić (Milutina) Miodrag iz sela Počute, koji je dokumentovao sedam mašina, kao i dvoja seljačka kola. Modernije mašine za obradu zemlje, poput traktora, vršalica i sejalica, nisu registrovane.

Nameštaj i kućna roba

Sprovedena analiza pokazuje da su pokućanstvo i nameštaj u velikoj meri stradali. U glavnom su to stolovi, klupe, kreveti, čilimi, escajg..., a od odevnih predmeta veš, cipele, košulje, odela, pantalone i čarape. Manje učestali artikli koji se javljaju su: bakrača, čorbaluci, bluže, brijači pribori, guberi, dleta, vunene torbe, vreće, čizme, džakovi, ćebići,

šibice, čaše, peškiri, šarenice, gunjevi, platno, bez, garnišne, šifonjer, navlake za jastuke, kaputi, koporani, opanci, cokule, šajkače, sofa, samari, šerpe, sekire, testere, sukno, lampe, tepisi, lopate, koferi, flaše, vosak, med, košnice, devojačka sprema, kaiš, servis za kolače, marame, bunde, potkovice, šporeti, meci, rukavice, terazije, gas, ekseri, francuski ključevi. U nekim prijavama javili su se i manje uobičajeni artikli kao što su srebrni i zlatni satovi, radio aparati, pisače mašine, dvogled i bicikli. Oštećenici su prijavljivali i oružije – registrovano je ukupno 7 pušaka od kojih se ističe „puška prelamača kalibra 16“ koju je prijavio Popović (Miloša) Radojica. Posebno je interesantna prijava učitelja Babić (Milutina) Miodraga iz Počute u kojoj se navodi gubitak „57 najlepših i 240 drugih knjiga“.

Novac, hartije od vrednosti i imovinska prava

U okviru ratne štete, podnosioci prijava zahtevali su da im se refundira novac potrošen ili konfiskovan za verne rata. Tražeći isplatu izgubljenog

Tabela 9. Pokućstvo

Pokućstvo	Broj prijava na kojima je prijavljena šteta	Minimalna prijavljena vrednost	Maksimalna prijavljena vrednost	Ukupno	Prosek po podnosiocu prijave
Vuna	288	2	500	9442	32
Čarape	136	1	50	958	7
Odela	93	1	10	151	1
Košulje	71	1	15	257	3
Čilimi	33	1	10	88	2
Veš	29	1	18	130	4
Tanjiri	21	2	300	499	23
Pantalone	18	1	4	30	1
Kašike	17	2	90	359	21
Cipele	17	1	6	39	2
Viljuške	14	4	50	233	16
Lonci	13	1	5	25	1
Slamarice	10	1	40	58	5
Jastuci	7	2	11	39	5
Bure	7	1	3	10	1
Kreveti	3	1	2	5	1
Stolovi	2	2	3	5	2
Šporeti	2	1	3	4	2
Kravate	1	5	5	5	5

novca, najčešće u Nedićevim dinarima ili u srebru, čak 377 ljudi (77%) navelo je ovu stavku u svojoj prijavi. Najučestalija suma koja je tražena jeste 10 hiljada dinara koju je prijavilo 87 ljudi (18%), zatim 20 hiljada dinara, 71 osoba (14%) i 5000 dinara, traženo od strane 39 osoba (39%). Treba istaći da je najniža suma koja je upisana 500 dinara, a najviša, koju je prijavio Branković (Nedeljka) Obrad iz Rebelja, preko hiljadu puta veća, odnosno 520 hiljada „okupacionih“ dinara.

Hartije od vrednosti nisu često prijavljivane, čak se dešavalo da oštećenici na tom mestu u obrascu upisuju novac, ili pak neke druge stvari iz domaćinstva. Ipak, registrovano je 129 obeznica i 151 akcija, koje je prijavilo četvoro ljudi (0.8%). Prijavljeno je i nekoliko dokumenata i presuda čiji sadržaj nije preciziran, kao i protokoli rođenih Vujinovačke crkve od 1901. do 1936. godine koji su „odneti i nisu vraćeni“.

Imovinska prava navelo je 26 podnosilaca (5.2%). Iako su mahom u ovu kolonu upisivali različite vrste robe troje je prijavilo neisplaćena primanja – Vujić (Milorada) Sreten tražio je 200 000 na ime primanja; Laušević (Radovana) Zorki oduzeta je povišica u periodu od 26. maja 1944. godine do 26. maja 1945 godine dok već pomenutom učitelju Babić (Milutina) Miodragu nisu isplaćene plate za april i maj 1941. godine u iznosu od 5350 dinara.

Ratna šteta nad ljudima i ljudskim životima

Obrazac broj 2, koji obuhvata povredu zdravlja i tela, polnog integriteta, dostojanstva i časti, lišenje slobode, pljačku radne snage i štetu zbog oskudice, popunilo je ukupno 107 ljudi (22%).

Povredu zdravlja i tela prijavila je 61 osoba (12%). Od toga je 51 (84%) oštećenik kao okupatora navelo Nemačku, a prouzrokovači bili su Nemci (40 prijava, 66%), četnici Draže Mihajlovića (8 prijava, 13%), a u jednoj prijavi navode se Nedićevci, kao i udruženi četnici i Nemci, odnosno, Nedićevci i četnici, sve po 0.2%. Analizom prijava može se zaključiti da oštećenici nisu bili sasvim sigurni šta treba upisati u ovaj obrazac – neki su pisali gde su se nalazili kada su zadobili povrede, dok su drugi beležili u koje delove tela su zadobili iste. Tako je Glišić (Gavrila) Miloš iz Vujinovače navelo „1. bataljon, 31. brigada, 21. divizija“, što ukazuje da je rane zadobio služeći u vojsci. Sa druge strane, mnogi su dokumentovali telesne povrede koje su zadobili – Vujić

(Milorada) Sreten iz Vujinovače napisao je „ranjen od Nemaca u desnu ruku, levi kuk i ogulvio“. Milovanović (Jovana) Antonije je, u povredama zdravlja i tela navelo samo „vođen na streljanje“. Ipak, budući da je sam podneo prijavu, zaključuje se da je na neki način preživio ili izbegao streljanje. Među ovim prijavama, izdvaja se ustanovljen psihički bol kod Vuković (Milutina) Leposave, koja je tražila 168 hiljada dinara zbog „straha od terora i tuge za izgubljenim sinom“.

U povredama polnog integriteta, navodi se samo jedan slučaj, Milovanović (Sretena) Petra, koji je „tučen od Nemaca i bolovao 6 meseci“. Takođe, registrovane su 4 povrede dostojanstva i časti. Zajedničko za sve 4 prijave jeste da je prouzrokovač nemačka vojska i da su oštećenici uhapšeni. Vredni su pomena Popović (Radojice) Dragiša iz Vujinovače koji je tučen kao simpatizer partizana i Kovačević (Milorada) Rajko iz Tubrovića koji je „uhapšen i ružen“ kao predsednik opštine.

Sledeća stavka u obrascu broj 2 jeste lišenje slobode koje je prijavilo 53 osobe, odnosno 50% od ukupnog broja prijava sa obrascem broj 2. Od kategorija koje su se mogle popuniti – hapšenje, zarobljeništvo, mobilizacija, interniranje, prinudni rad, konfiniranje i raseljavanje, samo poslednje dve nisu dokumentovane. Uhapšeno je 12 osoba (23%) među kojima je najduže u zatvoru boravio već pomenuti predsednik opštine Kovačević (Milorada) Rajko – 60 dana. U zarobljeništvu boravilo je 26 prijavljenih (49%) od kojih prednjači Petrović (Žarka) Živko sa čak 1530 dana, što je 4 godine i 3 meseca. Drugi vidovi eksploatacije, mobilizacija i prinudni rad, dokumentovani su kod 23 osobe, dok su tri prijavljena internirana. U 100% slučajeva okupator je Nemačka, a u samo jednom slučaju kao prouzrokovač navedeni su četnici Draže Mihajlovića.

Pljačka radne snage javlja se u dve prijave i to kod Branković (Nedeljka) Obrada iz Tubrovića i Petrović (Nikole) Budimira iz Brezovice. U oba slučaja bio je u pitanju kuluk. Iskorišćavanje radne snage registrovano je i u obrascu broj 3, u vidu pešačkih, težačkih i volovskih nadnica. Ukupan broj prijava je 512, i to pešačkih 302, volovskih 200 i težačkih 10, budući da su pojedini oštećenici prijavljivali po dve vrste nadnica. Prosečan broj nadnica po čoveku je 59 volovskih, 95 pešačkih i 44 težačkih.

Od 107 ljudi sa popunjenim obrascem broj 2, njih devetoro (8.4%) je prijavilo štetu zbog osku-

Tabela 10. Povrede nad ljudima i ljudskim životima

Povrede nad ljudima i ljudskim životima	Broj prijava	Okupator	Nanosilac štete
Povreda zdravlja i tela	61	Nemačka 84%	Nemačka 66%
Lišenje slobode	53		
Šteta zbog oskudice	9		
Povreda dostojanstva i časti	4		Nemačka
Pljačka radne snage	2		
Povreda polnog integriteta	1		Nemačka

dice. Razlozi su beda i gladovanje izazvani oskudicom, zbog čega im je dodeljivana suma između 5000 i 50 000 dinara. Ponovo se u većini slučajeva kao prouzrokovani navode Nemci, dok se u samo jednoj prijavi pominju četnici Draže Mihajlovića.

Zaključak

Ovaj rad se bavi analizom prijave ratne štete posle Drugog svetskog rata na teritoriji Mesnog narodnog odbora (MNO) Rebelj. Prijava ratne štete MNO predstavlja deo arhivske građe o ratnoj šteti načinjenoj tokom Drugog svetskog rata u valjevskom kraju. MNO Rebelj broji 489 prijava. Prijave se sastoje iz tri obrasca: obrasca br. 1, u kojem se nalaze podaci o podnosiocu prijave; obrasca br. 2, koji se odnosi na povredu nad ljudima i ljudskim životima i obrasca br. 3, koji se odnosi na štetu pričinjenu imovini i imovinskim pravima. Cilj istraživanja bilo je i detaljno predstavljanje strukture stanovništva posle rata, kao i stvaranje slike o potrebama prosečnog seljaka valjevskog kraja. Istraživačko sredstvo bila je arhivska građa. Za analizu je korišćen statistički program SPSS u kome je napravljena baza sa varijablama ustanovljenim prema stavkama navedenim u prijavama i urađena deskriptivna statistika.

Kad se preispituje etnička struktura stanovništva, uzimajući rebeljski kraj kao uzorak seoskog kraja FNR Jugoslavije, dolazi se do zaključka da se po stvaranju nove države seosko stanovništvo nije odmah osetilo Jugoslovenima, o čemu svedoče prijave u kojima su se oštećenici u čak u čak 99% slučajeva izjasnili kao Srbi. Analizom prijava možemo doći do zaključka da se većina stanovništva rebeljskog kraja bavilo zemljoradnjom, što zaključujemo kako iz

obrasca br. 1, stavke zanimanje, u kojoj se čak 91% oštećenika izjasnilo kao zemljoradnici, što iz većinskog broja prijavljenih seoskih kuća (čak 53, dok je gradskih svega 2). U skladu sa prethodnim zaključkom, sagledamo činjenice da su najčešće prijavljivane životne namirnice poput krompira, slanine, jaja, pasulja i rakije, što nam govori i o svakodnevnom meniju seoske porodice koji je bio prilično jednoličan. Samo 0.8% oštećenika prijavilo je hartije od vrednosti i akcije što nam govori da stanovnici seoskog kružooka najčešće nisu bili uključeni u slabu, ali ipak postojeću, industrijalizaciju.

Kako materijalnu, rat je za sobom ostavio i duševnu i telesnu štetu stanovništvu, što uviđamo preko prijave na obrascu br. 2. Na ovom obrascu prijavljivane su povrede zdravlja i tela, polnog integriteta, dostojanstva i časti, lišenje slobode, pljačke radne snage i štete zbog oskudice, i njega je popunilo ukupno 107 ljudi, tj. 22% od prijavljenih. Po prijavama uviđamo da je okupator bila Nemačka, dok su prouzrokovani bili Nemci, četnici Draže Mihajlovića, Nedićevci, kao i udruženi četnici i Nemci, odnosno, Nedićevci i četnici. Uzimajući u obzir ratne okolnosti, možemo da se zapitamo kako to da oslobodilačkoj, partizanskoj vojsci nije bila potrebna ni hrana, ni ogrev, ni marva ili je, naprosto, seoskom stanovništvu stavljeno do znanja da su te žrtve pojedinca, odnosno porodične zadruga, bile neophodne za dobrobit celine.

Ukratko, može se pretpostaviti da stanovništvo rebeljskog kraja, želelo da dobije i više nego što mu je u ratu oduzeto, što se može uopštiti i na ostale seoske mesne odbore. Na ove zahteve seljaka vrh države odgovorio je vrlo jednostavno – neisploćavanjem prijavljene ratne štete.

Literatura

Toš Dž. 2008. *U traganju za istorijom*. Beograd: Clio

Radić S. 2007. Ratna šteta u Valjevsko kraju 1945/1946 – Prijave. *Glasnik MIAV*, 41: 195-208.

Izvori

Međuopštinski istorijski arhiv Valjevo (MIAV), fond: A.1.5.18. Skupština sreza Valjevo – Valjevo (Valjevski srez) – 1844-1967, godina 1945-1946, inv. br. 8/8, 9/9, 10/10.

*Jovana Anđelković, Željka Oparnica and
Jovana Popović*

Analysis of Applications for War Damage of Local People's Committee Rebelj 1945-1946

This research paper is an analysis of applications for damage compensation after World War II on the territory of Local People's Committee (LPC) Rebelj. Applications for war damage compensation of MNO are part of the archive material about the damage that was done on the territory of the town of Valjevo. There are 489 applications in LPC Rebelj. They are comprised of three forms: form 1, in which applicants gave information about themselves; form 2, which refers to damage done on humans and human lives and form 3, which provides information about damage made on property and property rights. The main goal of this research was to show a detailed structure of the population after the war, as well as to give a picture of the needs of average villagers in the Valjevo area. The archives material has been used as the means of research. A statistical program was used for precise computer analysis, in which a database was created with variables that were required in the applications. The statistical programme enabled statistic processing, and a descriptive statistical method was used.

When we want to question the ethnic structure of citizens, and we take Rebelj area as a sample of

rural environments of the Federative People's Republic of Yugoslavia, we come to the conclusion that after the reconstruction of the country, people from the countryside did not feel like Yugoslavs right away, and we have found proofs for this conclusion in applications in which 99% of applicants declared themselves as Serbs. After analyzing the applications we came to the conclusion that most of the people from Rebelj LPC were farmers. We can conclude this from the analysis of forms 1, in which 91% applicants declared themselves as farmers, and also from the number of houses that suffered damage (a majority of them, 53, were farm houses, and just 2 were town houses). In accordance with the previous conclusion, we can also see that potato, bacon, eggs and brandy are most frequently mentioned, which leads us to the conclusion that the everyday diet of the average rural family was monotonous. Just 0.8% of applicants reported missing stocks and bonds and that tells that people from the countryside were not included in the weak, yet existing industrialization.

The War left behind material, spiritual and body damage to the inhabitants, which we could see upon the analysis of form 2. In this form the applicants reported damage to health and injuries to their bodies, sex integrity, dignity and honor, incarceration, looting of workforce and damage due to frugality. This form was filled in by 107 people, i.e. 22%. The documents prove that the occupation force was Germany, and that damage was done by the Germans, Draža Mihajlović's Chetniks, Nedić forces, as well as combinations of Chetniks, and the Germans and Nedic Forces and Chetniks. If we bear in mind the war-like situation, we can ask ourselves how come the liberation, partisan army had no needs for food, fuel or livestock. It might be possible that it was made clear for the village populace that that kind of sacrificing was necessary for the country.

To sum things up, we can make a hypothesis that the people from the Rebelj area, and we can apply and generalize this with regards to all local committees, wanted to be compensated to an extent even greater than the damage done to them during the war. This imbalance of needs and desires was solved, by the state, rather simply – with no repayments for war damage.